

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

Stilte over de vrouw

Bloedbruidegom

Advent: opstaan en
naar buiten gaan

**Gods stem en hand
opmerken (2)**

Hoe herken je wat Hij in de wereld doet?

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, prof. dr. Ad de Bruijne,
drs. Janneke Burger - Niemeijer, dr. Hans Schaeffer
Brede redactie Kernredactie plus prof. dr. Erik
de Boer, prof. dr. Sander Griffioen, prof. dr. Gert
Kwakkel, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-
- abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

ROEPTOETEREN

TEKST: AD DE BRUIJNE, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Het moet maar eens gezegd worden. Wij roeptoeteren te veel in de kerk. Links en rechts maken wij wijd en zijd bekend wat wij zoal vinden. Wat bepaalde Bijbelteksten al dan niet betekenen. Wat gereformeerd is en wat niet. Of Gods wet nog geldt. Hoe de kerk zou moeten zijn. Dat het allemaal anders moet in de eredienst (of juist niet). Dat onze bijzonder unieke postmoderne tijd om nieuwe vormen en accenten vraagt (of niet dus). En zo kan ik doorgaan.

Momenteel lees ik veel in het werk van Abraham Kuyper. Daarbij merk ik dat vrijwel alles wat vandaag typisch eigentijds heet, ook in zijn 19e eeuwse context al speelde. Ook toen vond men bijvoorbeeld dat het gevoel in kerkdiensten te kort kwam en importeerde men steeds meer ritueel. Ook toen propageerde men evangelische heiliging zonder wet of zondebesef. Zelfs ging het destijds al over missionaire gemeentestichting op plaatsen waar al een traditionele kerk bestond.

Ooit was een goede regel: laat je pas ergens over uit nadat je bent nagegaan wat anderen daarover al gezegd hebben. Zo'n houding past bij de Bijbelse deugd bezonnenheid en ademt respect voor de heilige Geest. Waarom zou Hij speciaal via jouw inzichten werken, zodat je kunt negeren wat Hij in anderen gaf? Tegenwoordig is er sprake van een hyperdemocratisering van de publieke ruimte waarin oude en vooral nieuwe media een podium geven aan ieder die wat roept. Er ontstaat een concurrentieslag. We vechten om gehoord te worden en moeten er dus snel bij zijn. De tijd ontbreekt om na te gaan wat al eerder gezegd was. Zo groeit de illusie dat al die druk besproken thema's en visies hoogst uniek en uitzonderlijk eigentijds zijn.

Zou bekering hier niet heel concreet kunnen worden? Stop de vloedgolf van oppervlakkige meninkjes op flinterdunne gronden. Laten we in de kerk ophouden met roeptoeteren.

IN DIT NUMMER

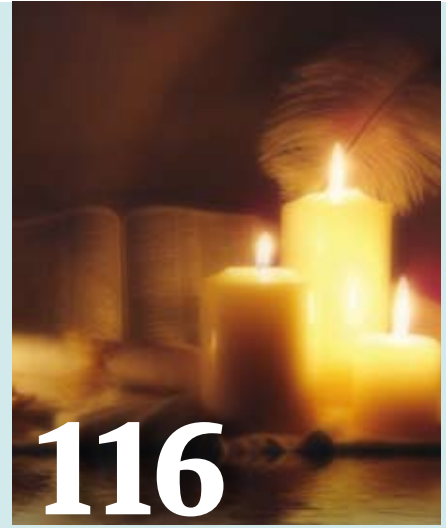
JOURNALIST ZIJN IN HET SPOOR VAN JEZUS

Ervaren journalist Aad Kamsteeg en Karel Smouter, hoofdredacteur van De Nieuwe Koers, spraken met elkaar over de christelijke interpretatie van het nieuws. Kun je als journalist aanwijzen wat God doet? 'God is vaak daar waar de camera's niet zijn.'

GODS HAND IN DE GESCHIEDENIS

Achter een zoektocht naar wat het werk is van God kan een gebrek aan vertrouwen schuilgaan. Het is Gods Woord dat ons de weg wijst naar zijn daden. Alleen in het licht daarvan mogen we de geschiedenis laten spreken van zijn werk.

HET VOLK GEREEDMAKEN VOOR DE HEER

Wat Johannes de Doper met Israël deed, kan Advent met ons doen. Zorg ervoor dat Kerst niet aanbreekt zonder dat je je erop hebt voorbereid. De profetes Hanna is een mooi voorbeeld van een vrouw die klaar was om Jezus te ontvangen.

EN VERDER

100 INLEIDING THEMA GODS STEM EN HAND /// 111 COLUMN STILTE OVER DE VROUW ///

111 WWW.DEREFORMATIE.NL /// 112 BIJBELTAAL BLOEDBRUIDEGOM /// 114 WANDELEN MET GOD

ADVENT: OPSTAAN EN NAAR BUITEN GAAN /// 118 BOEKENTIPS GRAAN VAN GOD

HANDBOEK APOLOGETIEK /// 120 NIEUWS EN PERSBERICHTEN /// 120 UIT DE KERKEN

Gods stem en hand opmerken - 2

Christenen geloven dat God betrokken is op zijn kinderen en op deze wereld. Maar hoe? Er bestaat een spanningsveld tussen al te gemakkelijk aanwijzen wat God doet en er helemaal niet over spreken. In twee achtereenvolgende nummers zoekt De Reformatie naar een antwoord.

Bas Luiten en Gijs Bronsveld hebben in het vorige nummer aandacht gevraagd voor Gods spreken en handelen op het niveau van het persoonlijk leven. Luiten deed dat al nadenkend over zijn eigen leven, Bronsveld legde uit wat het ministrygebed precies inhoudt en wat de waarde daarvan is. Hij noemde het 'een pijl op de boog van Gods Geest'.

In dit nummer gaat het over het benoemen van Gods werk in de wereld, in verleden en heden. Twee christenjournalisten vertellen in een dubbelinterview (pag. 100-104: Journalist zijn in het spoor van Jezus) over de christelijke interpretatie van het nieuws: is het mogelijk om daarin God hand te zien en zijn stem te horen?

Historicus Jaap Schaeffer stelt dat onze behoefte om Gods hand te herkennen in de geschiedenis alleen een antwoord vindt in en vanuit Gods Woord (pag. 106-110: Gods hand in de geschiedenis).

De thema-artikelen over Gods stem en hand opmerken worden zowel in De Reformatie als in Opbouw gepubliceerd.

Journalist zijn in het spoor van Jezus

TEKST EN FOTO'S: MAARTEN BOERSEMA, THEOLOGIESTUDENT EN FREELANCEJOURNALIST EN -FOTOGRAAF ///

Kun je als journalist Gods handelen herkennen? En hoe maak je dat dan bespreekbaar? In andere woorden: hoe kun je 'christenjournalist' zijn? De ervaren journalist Aad Kamsteeg gaat in gesprek met de jonge hoofdredacteur van De Nieuwe Koers, Karel Smouter. 'We staan als journalisten niet met de mond vol tanden.'

Twee christelijke journalisten ontmoeten elkaar in de Amersfoortse lunchroom De Onthaasting, een lunchroom die werd opgezet door christelijke ondernemers

en die wordt gerund door medewerkers met een verstandelijk beperking. Bij binnenkomst spreekt de ene journalist vol lof over De Onthaasting: 'Dit is echt een prachtige manier om je geloof prak-

tisch vorm te geven.' De andere journalist valt hem bij: 'Het is een fantastisch initiatief.' De toon is gezet. De ene journalist is een oude rot, de ander een jonge hond. Aad Kamsteeg (72)

De ene journalist is een jonge hond, de ander een oude rot: Karel Smouter (29) ontmoet Aad Kamsteeg (72) ///

ontmoet Karel Smouter (29). Kamsteeg was jarenlang als journalist. in het bijzonder als buitenlandcommentator, bij verschillende media actief: Nederlands Dagblad, EO-actualiteitenrubriek Tijdsein, Christen Vandaag en cvkoers. Smouter werd in februari 2012 hoofdredacteur van cvDkoers, sinds oktober bekend als De Nieuwe Koers. Smouter is één van de denkers achter de nieuwe koers van het tijdschrift. In een onlangs verschenen manifest brengt hij onder woorden wat deze nieuwe koers inhoudt. 'Hoopvol realistisch' staat er met grote letters boven. De echo van dit motto klinkt deze morgen vaak terug in een gesprek over het als journalist herkennen en bespreekbaar maken van Gods handelen. Er wordt gesproken over de gevaren en

valkuilen, over wat christelijke journalistiek idealiter zou moeten zijn en hoe dat in het werk van beide journalisten tot uitdrukking komt.

Uitersten In het journalistieke bestaan van Kamsteeg heeft het herkennen van Gods handelen en spreken een belangrijke rol gespeeld. 'Ik wilde laten zien dat de Bijbel wel degelijk iets te zeggen heeft over het grote internationale gebeuren.' Kamsteeg is zich daarbij bewust van de verschillende manieren waarop je dit in de praktijk zou kunnen doen. Zijn bespreking van de twee uitersten klinkt als een sterke waarschuwing. 'Aan de ene kant zie je in charismatische kringen dat er heel

concreet zaken geduid en aangewezen worden als Gods handelen. Denk bijvoorbeeld aan het moment dat de toenmalige EEG uit tien lidstaten bestond. De organisatie werd toen wel gezien als de kop van het beest uit Openbaring.' Met dit soort gebruik van de Bijbel in journalistiek wil Kamsteeg niets te maken hebben. 'De Bijbel is geen politiek handboek!'

'God is heel vaak

daar waar de

camera's niet zijn'

Dat betekent echter niet dat je met lege handen staat. Kamsteeg heeft namelijk ook niets op met christelijke journalisten die menen dat de Bijbel en het terrein van de

internationale betrekkingen twee los van elkaar staande werkelijkheden zijn. Hij doelt hiermee op journalisten die

in feite ontkennen dat er christelijke journalistiek bestaat of dat deze alleen bestaat uit het bekwaam uitvoeren van je vak. 'Dat gaat mij te ver. Het is echt een verarming als een christenjournalist de Bijbel niet meer open zou doen. Ik denk niet dat die opvatting ooit bij bijvoorbeeld het Nederlands Dagblad door zou dringen.'

Voorzichtig 'Je kunt Gods hand in de geschiedenis zeker zien. Maar ik weet niet of een journalist de eerste is die dit ziet of te zien krijgt,' stelt Smouter op zijn beurt. Als journalist zit je volgens hem soms simpelweg te dicht op het nieuws. 'Over veel gebeurtenissen kun je niet meteen zeggen of iets Gods hand is of niet.'

Hij noemt als voorbeeld de vraag: wat betekent het ontstaan van de staat Israël? Volgens Smouter zou je voorbarige conclusies trekken als je daar heet van de naald Gods hand in zou aanwijzen. 'Als journalist zit je er gewoon te dicht op. Wat is bijvoorbeeld de echte reden van de Tweede Wereldoorlog? Pas in de jaren '70 kwamen de eerste zinnige beschouwingen over de werkelijke reden van deze oorlog.'

In de woorden van Smouter klinkt bewuste voorzichtigheid door. Geen stellige uitspraken, geen al te grote lijnen. 'Gods hand in de geschiedenis is zo sterk, krachtig en machtig dat ik daarin ook kan berusten, ook al begrijp ik er soms niets van.'

Je hoort de schrijver van het manifest praten. Dat merk je ook wanneer hij over het risico van zijn standpunt spreekt. 'Relativisme is onze grote valkuil,' zegt hij. 'Maar laat ik heel helder zijn: we hebben veel te vertellen.' Smouter stelt dat christenjournalisten

een goed verhaal hebben, maar dat causale verbanden niet zo gemakkelijk zijn te leggen als ze soms wel door journalisten worden gelegd.

'Wij moeten als

journalist de

lichtjes opzoeken'

Hij illustreert dit met een voorbeeld van Jakob en past dit toe op de discussie over lesbisch ouderschap. 'Dat relaas in Genesis 29 en 30 was een soap van

jewelste rondom Jakob. Vier vrouwen dongen samen naar zijn gunst en kregen allemaal kinderen van hem. Waar is Gods hand in die geschiedenis?' Er valt een korte stilte. 'Precies, God gebruikt Lea. God werkt soms door kromheid heen en dat hebben wij vaak niet meteen door. Daarom voel ik me ook niet geroepen om, zoals mijn collega van het Katholiek Nieuwsblad deed, een lesbische moeder als een slechte moeder weg te zetten omdat de vader afwezig zou zijn. Uit kinderen met afwezige vaders zijn de mooiste dingen voortgekomen.'

Gods bedoeling Die terughoudende houding is in de ontwikkeling van Kamsteeg als journalist ook goed zichtbaar. Hij zegt voorzichtiger te zijn geworden. 'Ik kwam bij de krant (Gereformeerd Gezinsblad, red.) in de tijd van Piet Jon-

geling en die wees nogal eens concreet de hand van God in de geschiedenis aan. Naar mijn idee ging hij daarin soms te ver. Ik was in het begin dan ook voorzichtiger dan Jongeling was, maar ben nog voorzichtiger geworden.' Wat voor Kamsteeg vooral belangrijk is, is dat je in het spreken over de zin en bedoeling van bepaalde gebeurtenissen terughoudend moet zijn. In de Bijbel wordt soms duidelijk aangegeven

wat Gods bedoeling was met bepaalde gebeurtenissen. Denk aan Jozef, die zijn broers zegt dat God hem in Egypte heeft gebracht, en aan de vorst Kores, over wie God zegt dat Hij hem ertoe bracht de Israëlieten uit de ballingschap terug te laten keren. Maar in onze tijd spreekt God niet meer op die manier tot ons. Dat betekent dat je als journalist bescheiden moet zijn. Kamsteeg: 'Wij weten niet wat God heeft gedacht. Wat was bijvoorbeeld de bedoeling achter de verkiezing van Gorbatsjov boven de conservatieve Grishin in 1985? Dat de christenen meer vrijheid zouden krijgen? Dat was een effect! Maar de diepste zin ervan? Er ligt nog een sluier over Gods bedoeling.'

Rode lijn Zo voorzichtig als Kamsteeg is wanneer het aankomt op de zin en bedoeling van concrete gebeurtenissen, zo direct en duidelijk is hij over de grote rode lijn in de geschiedenis. 'Wat

ik wil zeggen is dat we niet met de mond vol tanden staan. In de Bijbel kunnen we heel goed de rode lijn zien van de geschiedenis. Schepping, zondeval en de verlossing door Christus.' Volgens Kamsteeg gaat het in de geschiedenis ten diepste om een strijd tussen geloof en ongelooft,

tussen licht en duisternis. En juist dat soort thema's kun je als journalist goed behandelen en bespreekbaar maken; hierin is Kamsteeg minder terughoudend. 'Dat is ook de reden dat we bij het Nederlands Dagblad altijd veel aandacht hebben gehad voor de geestelijke dimensies van internationale ontwikkelingen.'

Hij wijst op een tekst uit Openbaring 6 over het werk van vier paarden en

*'Het is een
verarming als een
christenjournalist
de Bijbel niet
meer opent'*

ruiters. ‘Het witte, rode, zwarte en vale paard kun je in alle voorzichtigheid in de wereld aanwijzen. Denk aan de enorme verschillen tussen arm en rijk en aan burgeroorlogen. Aan het feit dat wij in het Westen meer aan make-up besteden dan het hele budget van sommige arme landen. Of denk aan oorlogen waar burgers slachtoffer worden. Je kunt de gang van die paarden over de aarde mijns inziens aanwijzen en daarin iets zien van de verschrikkelijke gevolgen die de mens door zijn zonde zelf over zich afroept.’

Volgens Smouter is de rode draad van de Bijbel dat God zijn volk in stand houdt, maar dat Hij zijn volk daarbij ook corrigeert. Net als Kamsteeg is hij echter huiverig voor het aanwijzen van Gods oordeel in concrete gevallen. Als het gesprek bijvoorbeeld op 9/11 komt – de aanslagen op het World Trade Center in New York in 2001 – zijn beide mannen resoluut. Ze hebben er geen behoefte aan om dit als een straf of oordeel van God te zien voor de mensen in New York. Kamsteeg: ‘Als je jezelf kent, dan weet je dat God zeer genadig is voor jou. Waarom zou Hij dat dan niet voor die mensen in New York zijn? Waarom straft God andere mensen dan niet die misschien nog wel slechter zijn?’

Deze zelfkennis en het besef van eigen zondigheid leidt er bij Kamsteeg toe dat hij geen grote woorden over 11 september durft uit te spreken. ‘Misschien is het een waarschuwing tegen hoogmoed. De belangrijkste vraag is dan ook hoe je met zo’n gebeurtenis als 11 september omgaat.’ Of zoals Smouter zegt: ‘Als we iets goeds uit heel die shit willen halen, dan moeten we ons

*‘Een christen kan
nooit definitief
pessimistisch worden,
want hij weet waar
het op uitloopt’*

Aad Kamsteeg: ‘Er ligt nog een sluier over Gods bedoeling.’ ///

misschien afvragen of de financiële wereld ons niet te veel in de macht heeft gehad.’

Als journalist blijven beide mannen ver vandaan bij het aanwijzen van 11 september als oordeel of straf van God. ‘Dat zou ook te veel eer zijn voor Bin Laden.’

Voetspoor ‘Wat ik zelf als journalist probeer te doen?’ vraagt Smouter zich hardop af. ‘Dat is kijken naar het optreden van Jezus. Naar de incarnatie van Jezus. En in

het optreden van Jezus zie ik duidelijke prioriteiten in een heleboel kwesties. God kiest vaak partij voor het kleine, voor het onverwachte. God is heel vaak daar waar de camera’s niet zijn.’ Het is deze houding die hij in zijn werk als journalist ook wil aannemen. Op deze manier wil hij Gods manier van werken zichtbaar maken. Hij graaft in zijn tas en haalt de nieuwste editie van De Nieuwe Koers tevoorschijn. ‘In het laatste blad (oktober 2012, red.) hebben we een aantal vergeten verkiezings-thema’s op een rijtje gezet. Thema’s die in het heetst van de strijd niet aan bod zijn gekomen.’ Het ging daarbij om

thema's als oog hebben voor minderheden, integer politiek bedrijven, rust en maatvoering op de werkvloer en het spreken voor mensen zonder stem. De Nieuwe Koers signaleerde deze onderwerpen in de hoop dat ze op de agenda komen te staan.

Kamsteeg juicht dit vanaf de andere kant van de tafel toe. Hij is blij dat De Nieuwe Koers ruim aandacht besteedt aan de sociale kant van het christen-zijn. 'Een christen kan nauwelijks niet sociaal zijn,' zegt hij. Smouter vervolgt: 'Als christenjournalist geef ik het op deze manier vorm. En een restauranthouder geeft het bijvoorbeeld vorm op de manier zoals we hier zitten. Het is toch fantastisch dat hier volop ruimte is voor mensen met het

syndroom van Down. Dat is op andere plekken in de maatschappij wel anders.' Smouter wil als christenjournalist net als de restauranthouder gaan in het spoor van Jezus en opkomen voor mensen die er vaak niet toe lijken te doen.

Persoonlijke verhalen

Ondanks zijn instemming met de nieuwe koers van Smouter vraagt Kamsteeg zich wel kritisch af of Smouter nog genoeg oog blijft houden voor de grote lijn van Gods handelen in de geschiedenis. Smouter denkt na. Hij vindt het zichtbaar moeilijk om tot een antwoord te komen, omdat dat

antwoord volgens hem ook niet zo makkelijk te geven is. Hij vraagt zich af wat die grote lijn dan precies is. 'Misschien

is de grote lijn wel dat God zichtbaar is in kleine dingen.'

Smouter is hierin duidelijk terughoudender dan Kamsteeg. Smouter gaat liever via persoonlijke verhalen op zoek naar Gods hand, terwijl Kamsteeg naast deze persoonlijke verhalen ook de grote lijn uit de

Bijbel wil blijven benoemen. Dat blijft net zo goed belangrijk. Kamsteeg haalt Matteüs 24 aan en schetst dat het einde van deze wereld pas komt als overal het evangelie is gebracht. 'Die grote lijn bracht mij er in mijn werk toe dat ik altijd overal ook christenen opzocht en oog had voor zending en missie.' Christenjournalisten moeten daarom vanuit de Bijbel ook waarschuwen, vindt Kamsteeg. 'Als je jezelf moedwillig van God afkeert, is het haast voorspelbaar dat dit ook in de ethiek negatief uitwerkt. Omgekeerd geldt dat wanneer je dicht bij de Bijbel blijft, dat maatschappelijk positieve gevolgen heeft. Dat zie ik als de factor achter het feit dat De Nieuwe Koers op de sociale toer gaat.'

Hoop Kan een christenjournalist eigenlijk wel bestaan? Het is een gekke vraag, zeker als het gesprek bijna ten einde loopt. Maar hoe kun je als journalist verslag doen van de sporen van het hemelse koninkrijk als je daarbij een gelovige bril nodig hebt? Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet.

Kamsteeg lacht als dit laatste wordt gezegd. 'Christelijke journalistiek houdt rekening met Hebreeënen 11:1. Het geloof legt de grondslag voor alles waarop we

'Het evangelie is

creatief en spannend,

want je bent

voortdurend op

ontdekkingsreis'

Karel Smouter: 'Laat ik heel helder zijn: we hebben veel te vertellen.' ///

hopen, het overtuigt ons van de waarheid van wat we niet zien.' Vanuit dat geloof heeft Kamsteeg weet van de norm en het einddoel. Er komt ooit een nieuwe hemel en aarde. En daar zie je nu soms al wat van opkomen. Die hoop houdt Kamsteeg op de been. 'Ik heb vreselijke dingen gezien. Maar een christen kan nooit definitief pessimistisch worden, want hij weet waar het op uitloopt.'

Smouter heeft hierover treffend geschreven in het manifest. 'Bij alle vragen die de actualiteit aan ons opdringt, weten we tenminste dit: dat God rechtvaardig is en dat Hij vrede zal brengen onder de mensen. Op sommige dagen is die zekerheid genoeg, op andere voelt dit hopeloos voorlopig.'

Smouter is hoopvol en realistisch. Hij loopt er niet voor weg dat de werkelijkheid vaak rauw en onaf is. Als journalist is het volgens hem soms al genoeg om deze werkelijkheid in alle eerlijkheid te tonen. Hij doet erop dat je als journalist soms al heel wat doet om de dilemma's tussen verschillende kwaden te schetsen. Vervolgens wil hij binnen deze rauwe werkelijkheid graag op zoek gaan naar mensen die door God de kracht vinden om een licht in de duisternis te zijn. 'Die lichtjes moeten wij als journalist opzoeken. Dat maakt de duisternis niet lichter, maar dat laat wel iets zien van Gods handelen. Dat geeft hoop.'

Hoe hij bepaalt welk verhaal hij wel brengt en welk verhaal niet, heeft vooral te maken met een innerlijke overtuiging. Daarbij helpen kritische vrienden om hem op het goede spoor te houden. 'Het belangrijkste is dat ik als journalist met het oog op het koninkrijk dat komt, kijk naar een koninkrijk dat is in een wereld waarin het nog niet helemaal stand gaat krijgen.'

Kamsteeg sluit af. 'Vroeger had ik wel eens de indruk dat het christelijk geloof ietwat saai was. Het tegendeel is het geval. Het evangelie is creatief en spannend, want je bent voortdurend op ontdekkingsreis. Ook in de journalistiek.'

advertentie

ZUM JAHRESWECHSEL. Die Worte DIETRICH BONHOEFFERS

Von GUTEN MÄCHTEN

- DOOR GOEDE MACHTEN TROUW EN STIL OMGEVEN,
BEHOED, GETROOST, ZO WONDERLUK EN KLAAR,
ZO WIL IK GRAAG MET U, MIJN LIEFSTEN, LEVEN,
EN MET U INGAAN IN HET NIEUWE JAAR.
- WIL NOG DE OUDE PIJN ONS HART VERNIELEN,
DRUKT NOG DE LAST VAN 'T LEED DAT ONS BEKLEMT,
O HEER, GEEF ONZE OPGEJAAGDE ZIELEN
HET HEIL WAARVOOR GIJ ZELF ONS HEBT BESTEMD.
- EN WILT GIJ ONS DE BITTRE BEKER GEVEN
MET GAL GEVULD TOT AAN DE HOOGSTE RAND,
DAN NEMEN WIJ HEM DANKBAAR ZONDER BEVEN
AAN UIT UW GOEDE, UW GELIEFDE HAND.
- MAAR WILT GIJ ONS NOG EENMAAL VREUGDE SCHENKEN
OM DEZE WERELD EN HAAR ZONNESCHIJN,
LEER ONS WAT IS GELEDEN DAN HERDENKEN,
GEHEEL VAN U ZAL DAN ONS LEVEN ZIJN.
- LAAT WARM EN STIL DE KAARSEN BRANDEN HEDEN,
DIE GIJ HIER IN ONS DUISTER HEBT GEBRACHT,
BRENG ALS HET KAN ONS SAMEN, GEEF ONS VREDE,
WIJ WETEN HET, UW LICHT SCHIJNT IN DE NACHT.
- VALT OM ONS HEEN STEEDS MEER HET DIEPE ZWUGEN,
DE EENZAAMHEID, DIE NERGENS UITKOMST ZIET,
LAAT ONS DAN ALLERWEGE HOREN STUGEN
TOT LOF VAN U HET WERELDWIJDE LIED.
- IN GOEDE MACHTEN LIEFDERIJK GEBORGEN
VERWACHTEN WIJ GETROOST WAT KOMEN MAG,
GOD IS MET ONS DES AVONDS EN DES MORGENS,
IS ZEKER MET ONS ELKE NIEUWE DAG.

BOVENSTAAND GEDICHT SCHREEF DIETRICH BONHOEFFER
VANUIT DE GEVANGENIS IN 1945.

Het winternummer van De Nieuwe Koers besteedt veel
aandacht aan de theoloog Dietrich Bonhoeffer.
Wilt u dit dubbeldikke nummer graag ontvangen? Neem dan
nu een vrijblijvend proefabonnement van drie nummers voor
€ 15,00. Het abonnement stopt automatisch, u hoeft het niet
zelf op te zeggen.

Bezoek hiervoor
www.denieuwekoers.nl/acties

DNK-REF-12-12

Gods hand in de geschiedenis

Over horen en zien

TEKST: JAAP SCHAEFFER, HISTORICUS /// AFBEELDING PAG. 107: HARTMANN SCHEDEL, NEURENBERGKRONIEK 1493, FOTO PAG. 110: JOOST SYTSMA

We zijn als christenen doorgaans wat huiverig om daden van God concreet te benoemen. We geloven beslist dat Hij in de geschiedenis en in de wereld aan het werk is, maar aanwijzen op welke manier Hij precies de hand heeft in bepaalde gebeurtenissen, daar schrikken we voor terug. Hebben wij het om te geloven nodig dat we God kunnen 'aanraken'?

Verlangen naar Gods concrete aanwezigheid betekent dat ik wil zien en proeven dat Hij er werkelijk is. Zijn Naam zegt dat toch: Jahweh – Ik ben er altijd bij; Immanuel – God met ons. Concreet is het tegenovergestelde van abstract. Het betekent zoveel als nabij, tastbaar, voelbaar. Maar God is in de hemel en wij zijn op de aarde. Hij is niet aanraakbaar, in tegenstelling tot de afgoden die in de Bijbel beschreven worden. Kan het verlangen naar nabijheid ook onzuiver zijn, geen geloofsverlangen dus maar een ongeloofsverlangen? Toen God en Mozes ver weg waren, hoog op de Sinaï, haalde het volk God dichtbij met het gouden kalf...

In de verhouding tussen onze God en ons draait heel veel juist om die wonderlijke, uitdagende, verwarrende en paradoxale combinatie van afstand en nabijheid. Dat is mijns inziens één van de unieke elementen van ons christelijk geloof. Het heeft alles te maken met het persoon-zijn van God: Hij is geen alles omhullende en doordringende Macht,

maar kan dichtbij komen én afstand nemen.

Als God een macht of een kracht zou zijn, een 'het', geen 'Hij', dan zou ik natuurlijk willen zien hoe 'het' werkt en of 'het' wel werkt en dat 'het' werkt. Maar God is een persoonlijke God. Wanneer ik behoefte heb aan een teken van zijn aanwezigheid, is het nog maar de vraag of dat een gerechtvaardigd verlangen is. Als het wordt ingegeven door een gebrek aan vertrouwen, dan zit er iets scheef. Dan lijkt ik op iemand die altijd maar weer vraagt om bevestiging omdat hij als kind geen geborgenheid gekend heeft. Zo iemand kan niet vertrouwen als een kind, omdat hij of zij nooit kind heeft kunnen zijn. Vertrouwen heeft nu eenmaal altijd iets kinderlijks in zich, waardoor ik in de ander kan 'geloven'.

Het concrete Woord Vertrouwen ontstaat pas als je iemand kent. God leren

we kennen uit en door zijn Woord. Als we menen dat ons dat te abstract is, zit er iets scheef. Concreter kan het niet. Het Woord gaat aan de schepping, aan alles wat we zien en voelen vooraf. Alles wat het leven tot echt leven maakt, was er al in dat Woord: gerechtigheid,

trouw, schoonheid, vrede, waarheid en liefde. Dat zijn geen voorstellingen of idealen van mensen, maar eeuwige realiteiten, omdat ze hun bestaan hebben in en uit God, die goed is. Dat weet ik alleen omdat ik dat van Hem gehoord heb, omdat Hij het zegt. Daarom gaat horen aan zien vooraf.

Eerst geloven, dan zien. Zo is het nu eenmaal. Niet voor niets zijn geloven en vertrouwen haast synoniemen in de Bijbel.

Hoe zit dat tussen mensen? In welke situaties wordt om vertrouwen gevraagd? Alleen dan als zonneklaar is, als probleemloos te zien is dat ik te vertrouwen ben? Een voorbeeld: zij

'God leren we kennen

uit zijn Woord.

Als we menen dat

dat te abstract is,

zit er iets scheef'

zeft, wacht hier op me, ik ben zo terug. Hij vertrouwt het niet. Hij gaat op zoek. In theorie zou het kunnen dat hij juist door te gaan zoeken haar voor altijd misloopt. Hij ziet haar niet meer en ontdekt daardoor niet dat ze te vertrouwen is. Vertrouwen is daarom ook een kwestie van volhouden.

Wat er gebeurt tijdens het wachten en daarna weten we niet. De ander past nooit in onze voorstellingen. Dat geldt voor mensen, dat geldt zeker ook voor God. Wat we wel weten is dat we de mist ingaan als we minder luisteren dan zien.

Godsopenbaring In zijn Woord laat God ons zien wie Hij is en wat Hij doet en gedaan heeft. Hij is de Schepper van het universum. Hij koos op een bepaald moment Israël uit om door dit volk heen de wereld te redden. Hij laat horen en zien hoe Hij in Christus van zijn hoge troon afkwam om op een ongelooflijke manier de geschiedenis in te gaan om die open te houden naar Hem. Gods Woord is tot de rand toe vol van alle daden en woorden die getuigen van zijn betrokkenheid op zijn en onze geschiedenis. Het is daarom begrijpelijk dat christenen van alle eeuwen ernaar hebben gezocht hoe ze konden en moesten spreken over Gods handelen ná de afsluiting van de Godsopenbaring. Eeuwenlang is het spreken over Gods handelen vooral gestempeld geweest door een al te vanzelfsprekende aansluiting van God op onze werkelijkheid; de manier waarop dat gebeurde, noem ik premodern. Die werkelijkheidsbeleving was eerder heidens dan christelijk. In onze tijd is juist sprake van een vanzelfsprekende uitsluiting van God uit onze werkelijkheid.

Waar het me om gaat is dit: wanneer we ons in onze zoektocht naar concreet

spreken over God in de geschiedenis laten leiden door heimwee naar het spreken uit vroeger tijden is dat kompas onzuiver.

Augustinus In Boek X van *De Stad van God* gaat Augustinus uitgebreid de confrontatie aan met allerlei heidense voorstellingen en toont hij hoeveel mooiers en beters er te vinden is bij de God van de Bijbel. Van die heidense goden merkt hij ergens op dat ze het vooral moesten hebben van hun wondervertoningen en imponeerkunst. Maar voor God zijn de wonderen die Hij

verricht eerder kleinigheden, echter 'groot en belangrijk om de stervelingen een heilzame vrees bij te brengen en te onderrichten'.

Hier zien we iets schemeren van die vanzelfsprekendheid die ik bedoel: voor God is het, zoals voor de goden, natuurlijk dat Hij zich in zijn wonderlijke macht laat zien, bij wijze van waarschuwing of als lokmiddel voor gewone stervelingen.

In Boek XXII gaat Augustinus met enige terughoudendheid nog eens in op de betekenis van de wonderen die plaatsvinden rond de relieken van de

Verlangen naar nabijheid kan ongeloofsverlangen zijn. Toen God en Mozes ver weg waren, haalde het volk God dichtbij met het gouden kalf. ///

gestorven martelaren. Zijn stelling is: wonderen gebeuren nog steeds, net zo goed als in de tijd van Christus. Bladzijdenlang komt hij met voorbeelden, van ziekengenezing tot dodenopwekking. Hoewel Augustinus beslist weet dat geloven aan zien vooraf gaat, meent hij toch dat God door deze wonderen het geloof kan wekken. De terughoudendheid die Augustinus nog kenmerkt, gaat in de eeuwen na hem bij velen verloren.

Gewoon en ongewoon In de Middeleeuwen werd al het ongewone toegeschreven aan hogere machten die men moest zien te bezweren of voor zich moest zien winnen; deze vorm van godsdienstigheid bepaalde de beleving van de werkelijkheid. Zo werd elk bijzonder verschijnsel verbonden met Gods zegen of straf. Gods boodschap van verlossing vervult dan de rol van afweer tegen aardse bedreigingen. In deze onzekere en onveilige wereld werden relieken van heiligen een broodnodige vorm van levensverzekering. Men heeft wel gezegd: de Middeleeuwer leefde in een ‘ocean van wonderen’ – concreter, want intenser ervaren dan de onzekere of eentonige werkelijkheid van alledag. Die aandacht voor de Goddelijke of duivelse bemoeienis met de wereld verliest aan intensiteit als in de zestiende en zeventiende eeuw ordeningsprincipes, zowel op het terrein van maatschappelijke organisatie als in het rijk van de natuur meer in het vizier komen. Men ziet God als gevolg daarvan nu meer langs lijnen van geleidelijkheid werken in natuur en geschiedenis; de lijnen van zijn voorzienig bestel. Niettemin blijven voor velen heksen,

kometen, duivelverschijningen of wonderbaarlijke natuurverschijnselen toch manifestaties van een andere, hogere werkelijkheid die inbreekt in onze orde. Maar juist omdat men in zoveel voorgaande eeuwen eraan gewend was geraakt Gods aanwezigheid sterk met dit ongewone en bovennatuurlijke te verbinden, kan er verontrusting ontstaan als vanaf de zeventiende eeuw de ‘gewone’ orde van zaken hiervoor steeds minder ruimte biedt. Want werd hiermee ook niet de geloofwaardigheid van de Bijbel zelf met al zijn wonderverhalen aangetast?

Hekserij Zo stelt Voetius, befaamd gereformeerd theoloog en ooit één van de jongste leden van de Dordtse Synode, dat zij die twijfelen aan het bestaan van toverij en hekserij, gelijkgesteld kunnen worden met de Sadduceeërs, de joodse priesterelite die niet geloofde in de opstanding uit de dood. Voetius was er dan ook helemaal niet blij mee dat in de Nederlanden de vervolging van heksen al zo vroeg beëindigd was.

Ongeveer een eeuw later, mei 1768, noteert John Wesley, de vader van het latere Methodisme, in zijn dagboek dat het toch wel treurig is dat zoveel welmenende christenen de verhalen over heksen en bovennatuurlijke verschijningen als oudewijvenpraat terzijde geschoven hebben. Hij meent stellig: het opgeven van het geloof in heksen staat gelijk aan het opgeven van het geloof in de Bijbel. ‘Tot

mijn laatste snik zal ik blijven getuigen tegen het opgeven van dit belangrijke bewijs tegenover de ongelovigen van de onzichtbare wereld ...’.

Ook al zullen weinig christenen in onze westerse cultuur Voetius en Wesley hierin volgen, toch is het goed te bedenken wat deze medegelovigen van vroeger dreef. Ze wilden de geloofwaardigheid van de Bijbel redden en verzetten zich tegen een eendimensionaal wereldbeeld. Daarmee komen ze weer een stuk dichterbij. Maar de vraag is wel: hadden ze gelijk met de gelijkschakeling van hun eigen wereldbeeld en dat van de Bijbel?

Geschiedschrijving Groen van Prinsterer (1801 – 1876) is nog vele decennia na zijn dood ijkpunt en inspiratiebron geweest voor de politieke en historische traditie binnen gereformeerd Nederland. Van hem zijn de bekende woorden: ‘Het Woord van God en God in de geschiedenis bezien vanuit christelijk standpunt, dat is (...) ons fundament.’ God in de geschiedenis, die woorden vormen ook het refrein in de Voorrede van Merle d’Aubigné’s *Geschiedenis van de Hervorming* (1835). Merle (1794 – 1872)

was voorman van het Réveil en naar Groens eigen zeggen de vriend aan wie hij in geestelijk opzicht het meest te danken had. Hij schrijft: ‘In de geschiedenis moet God erkend en verkondigd worden. In de geschiedenis der wereld moeten de jaarboeken worden gezien der regering van de Opperste Koning.’ Hij weet heel

goed dat veel ontwikkelde tijdgenoten deze belijdenis inmiddels als een vorm van bijgeloof beschouwen. Maar zijn

*‘Gods Woord is tot
de rand toe vol van
alles wat getuigt van
zijn betrokkenheid
op de geschiedenis’*

*‘Voetius was er
niet blij mee dat
in de Nederlanden
de vervolging van
heksen al zo vroeg
beëindigd was’*

Groen van Prinsterer (l) en Merle D'Aubigné (r). Beiden zagen het als hun roeping zichtbaar te maken hoe God de geschiedenis leidt ///

ervaring is dat God verrassend en verrijkend dichtbij komt voor wie zo naar de geschiedenis kijken, als hongerige en vurige Godzoekers.

Zo schrijft hij over de Hervorming. 'De schok werd gegeven door een onzichtbare en machtige hand. De verandering, die te weeg gebracht werd, was het werk der Almacht.'

En verderop: 'De Hervorming was door Gods voorzienigheid trapsgewijze voorbereid geworden in drie verschillende sferen' – politiek, kerkelijk en in de wereld van de letteren. In politiek opzicht was in Duitsland, 'volgens het bestel der Voorzienigheid' een staatsregeling ontstaan zonder sterk centraal gezag. 'Zo kon de waarheid, als zij tegenstand vond in de éne staat, in een andere staat wederom gunstig ontvangen worden.'

In dezelfde geest, zij het voorzichtiger, schrijft Groen ruim tien jaar later zijn *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*. Beiden zien het als hun roeping zichtbaar te maken hoe God de geschie-

denis leidt. Zij doen dat niet zozeer door te wijzen op Gods wonderbaarlijk ingrijpen in de loop der gebeurtenissen, maar meer door te wijzen op Bijbelse wetmatigheden in de wegen van Gods voorzienigheid: 'Die mij eren, zal Ik eren'.

Deze vorm van geschiedschrijving, die voor veel christelijke tijdgenoten en nog lang daarna heel inspirerend is geweest in een tijd dat het geloof steeds meer onder vuur kwam te liggen, begint naar mijn mening toch aan de verkeerde kant. Ze wil te veel de feiten laten spreken. In dat verlangen wordt Gods voorzienigheid verbonden met een specifieke verzameling feiten – uitgekozen door

de schrijver. Dat is de valkuil voor deze historici, dat zij menen dat God in bepaalde situaties speciaal aanwezig is, bijvoorbeeld in Nederland of in de Hervorming. Dat kan zeker inspirerend

zijn, maar hoe en waar heeft God dit geopenbaard?

Het is één ding zich door God geroepen te weten op basis van zijn Woord; het is wat anders zich uitverkoren te voelen op basis van de feiten. Dus rijst nu de vraag: hoe verhouden zich Woord en feit?

Niets spreekt vanzelf Profeten, apostelen, kroniek- en evangelieschrijvers laten ons God zien als de God die intensief betrokken is op zijn wereld. Maar die betrokkenheid wordt nooit afgeleid uit de feiten. Het begint met Gods spreken; zijn daden en tekenen bevestigen dat Woord. Godsvertrouwen maakt onafhankelijk van de feiten. Sterker nog, het is juist andersom, de feiten zijn afhankelijk van dat Godsvertrouwen. Met andere woorden: met God verandert niet de beleving van de feiten, de feiten zelf veranderen. De profeet Habakuk juicht en klaagt: 'Al zal de vijgenboom niet bloeien, al zal de wijnstok niets voortbrengen (...) toch zal ik juichen voor de HEER, jubelen voor de God die mij redt' (3:17,18). Zelfs de dichter van Psalm 119, zo sterk in zijn geloofszekerheid, die de aarde vol ziet

van Gods trouw, vindt zijn anker niet in innerlijke of uiterlijke zekerheden. Aan het eind van zijn loflied op Gods ordeningen noemt hij zichzelf een 'verloren schaap'. Alleen de stem van zijn herder kan hem de weg wijzen. Daarom duiden zieners en profeten ook niet op basis van de feiten,

maar ontlenen ze hun kracht aan Gods spreken, zoals Samuël: 'Spreek Heer, uw dienaar luistert'.

Niets in de feiten is vanzelfsprekend. Daarom is ook niets bij voorbaat

'God en zijn Woord

zijn het vaste

fundament, de feiten

kunnen dat niet

concreter maken'

gewoon of buitengewoon. Alles kan als Gods wonder worden ervaren: de mens, de wet, de sterren.

Als niets vanzelfsprekend is, wordt het bestaan ogenschijnlijk heel ongewis. Maar als het God is die achter alles tot ons spreekt, geeft dat ons een basiszekerheid die de feiten nooit kunnen geven.

Cirkel Zo lang naspreken van dat Woord en vertrouwen op dat Woord ons niet concreet genoeg zijn, zo lang we menen dat onze reactie Gods actie

pas concreet maakt, zo lang bouwen we onze huizen op zand. God en zijn Woord zijn het vaste fundament, de feiten kunnen dat niet concreter maken. Wat wil dat precies zeggen? Het Woord geeft zelf het antwoord op die vraag. En daarmee is de cirkel gesloten. Toch sluit die cirkel ons niet in, maar opent hij de wereld. De feiten verliezen hun gewicht, onze ervaring wordt minder belangrijk. Ook dat is bevrijding en

verlossing. We belanden in een wereld met andere dimensies, waarin we kunnen ademen, een wereld die ons niet klem zet.

De feiten verliezen hun gewicht, onze ervaring wordt minder belangrijk'

Niemand weet hoe lang deze wereld nog bestaat. Maar de belangrijkste toekomstvraag is de vraag die Christus stelde: Als de Mensenzoon komt, zal Hij dan geloof vinden op aarde? (Luc.18:8).

Hoe langer de geschiedenis duurt, hoe meer de feiten zich ophopen. Wat is waarheid? Alleen in en met Christus vinden we de Weg, de Waarheid en het Leven. Op die weg ontdek ik dat recht, trouw, schoonheid, waarheid, vrede en liefde realiteiten zijn die alleen in verbinding met Hem kunnen bestaan. Daarom hoef ik ze niet te redden, alleen maar te dienen. God zien in de geschiedenis betekent deze realiteiten niet uitleveren aan feiten en processen of aan subjectieve voorstellingen die onderworpen zijn aan vergankelijkheid en veranderlijkheid. Die weerloze goddelijke werkelijkheden zijn sterker dan het geweld van de feiten. Als ik goed luister, hoor ik ze spreken – van Hem.

Als het God is die achter alles tot ons spreekt, geeft dat ons basiszekerheid die de feiten nooit kunnen geven ///

❖ SAMENVATTING

Onze behoefte om God te zien of te bespeuren in de geschiedenis, krijgt alleen maar antwoord in zijn Woord. Wanneer we Hem daarin hebben leren kennen, kunnen we Hem ook herkennen in de werkelijkheid om ons heen. Wie die verbinding tussen Woord en werkelijkheid losmaakt, ziet of te veel of te weinig.

Stilte over de vrouw

TEKST: JAN WESTERT, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

In augustus verraste mr. Emo Bos mij in het Nederlands Dagblad met een sterke analyse over de vrouw in het ambt. Hij stelde een aantal stevige vragen bij het rapport *Mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen*, begin dit jaar uitgegeven door de Gereformeerde Bond binnen de Protestantse Kerk. Na verschijning van die brochure bleef het stil. Komt dat, zo vroeg Bos zich af, doordat niemand zich aan de het vraagstuk rond de vrouw wil branden?

Diezelfde verlegen stilte neem ik ook waar binnen de Gereformeerde Kerken. Zo nu en dan rimpelt het oppervlak even. George Harinck deed dat in 2011 met een column onder de titel *Liever een man*, naar aanleiding van een bezoek van deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken aan Australië. Op het laatste moment was de samenstelling van de delegatie aangepast, want *down under* had men 'liever een man'. De recente gebeurtenissen rond de samenstelling van de oudstenraad in kerkplantingsproject Stroom en hun eventuele toetreding tot het kerkver-

band leken ook veel op een gesprek in stilstaand water. Het heeft ons niet verder geholpen omdat de stroomversnelling ontbreekt; stilstaand water wordt troebel.

Kort samengevat ontwaar ik twee visies. In de ene visie wordt het accent gelegd op de bedoeling van de Bijbel en de culturele context, terwijl de ander hecht aan de letterlijke tekst en de onderlinge samenhang van de Bijbel. De scheppingsorde en de zogenaamde zwijgtteksten verhinderen in die visie de weg naar het ambt. Nu kan het wijs zijn om de genoemde stilte te betrachten, omdat besluitvorming over vrouw in het ambt tot een kerkelijke splijtzwam kan leiden. Wijsheidsargumenten zijn wezenlijk, maar brengen ons niet verder. Daarvoor zal er toch gesproken én geluisterd moeten worden. Persoonlijk kan ik niet volgen waarom de scheppingsorde ruimte biedt aan vrouwen in alle maatschappelijke posities en niet in de kerk. Ik mis in bepaalde situaties domweg de inbreng

van vrouwen. Niet voor niets heeft God hen anders gemaakt dan mannen: niet om uit te sluiten, maar om aan te vullen. Onlangs was ik betrokken bij een kerkelijk conflict. De betrokken mannenbroeders wisten alles van heersen, maar veel minder van kwetsbaarheid en dienstbaarheid. Zonder die inbreng lukte het domweg niet om tot een oplossing te komen. Bestuurlijke en pastorale verhoudingen zouden met die aanvullende eigenschappen gediend zijn. In Christus zijn de oudtestamentische verhoudingen toch ook roldoorbrekend veranderd?

Welke visie je ook aanhangt, het is hoe dan ook hoog tijd om over dit onderwerp de stilte te verbreken en echt het gesprek aan te gaan. Samen tot een oplossing komen vraagt daar om. Stilte uit verlegenheid is meestal stilte voor de storm.

WWW.DEREFORMATIE.NL

Met dit nummer sluiten we een tweeluik af over het concreet herkennen van Gods stem en hand. In het vorige nummer (30 nov.) ging het vooral over hoe je herkent wat God doet in je eigen leven, in dit nummer over wat Hij doet in de wereld, in verleden en heden. We nodigen u naar aanleiding hiervan uit om niet op een stelling maar op een vraag te reageren via mail (redactie@dereformatie.nl) of via het reactieformulier op de website:

Waar in zag u de hand van God in 2012?

In 2012 verscheen er nog één nummer, in de dagen tussen Kerst en Oud en Nieuw. Het thema daarvan is dogmatiek. Barend Kamphuis, hoogleraar dogmatiek aan de TU, schrijft samen met Janneke Burger over de zin van dogmatiek; daarnaast wordt de onlangs verschenen nieuwe Christelijke Dogmatiek uitgebreid gerecenseerd. Het eerste nummer van 2013 is gewijd aan de vraag: wat is gereformeerd?

Bloedbruidegom

SIPPORA PAKTE EEN SCHERPE STEEN, SNEED DE VOORHUID VAN HAAR ZOON WEG
EN RAAKTE DAARMEE MOZES' VOETEN AAN. *Exodus 4:26*
IN HEM BENT U OOK BESNEDEN, NIET DOOR MENSENHANDEN,
MAAR MET DE BESNIJDENIS VAN CHRISTUS. *Kolossenzen 2:11*

De besnijdenis is nodig voor elke Joodse jongen: teken van inlijving in het volk van God. Bij Mozes' zoontje is de ingreep nodig om de vader te redden. 'Onderweg, toen Mozes en de zijnen ergens overnachtten, kwam de Heer op hem af en probeerde hem te doden' (Ex. 4:24). Hoe komt Mozes ineens in levensgevaar? Deze boodschap moet hij namens God naar farao brengen: 'Dit zegt de Heer: Israël is mijn eerstgeboren zoon. Ik heb je bevolen mijn zoon te laten gaan om Mij te vereren, maar dat heb je geweigerd. Daarom zal Ik je eerstgeboren zoon doden' (Ex. 4:22,23). Zo voorziet, zo voorzegt de Heer het. Zijn liefde voor Israël drukt Hij uit in de vergelijking met een bloedeigen zoon. Als farao niet luistert, zal God het hem laten voelen in zijn eerste kind.

In Midjan is Mozes getrouwd met Sippora. Hun eerste zoontje noemen ze Gersom. 'Want, zei hij, ik ben een vreemdeling geworden' (Ex. 2:22). Als de Heer Mozes geïnstrueerd heeft, gaat hij, met vrouw en kind op weg naar Egypte. Dan snijdt de Heer zijn dienaar de pas af. Terwijl Mozes in levensgevaar is, begrijpt de Midjanitische moeder het. Ze moet het teken aan Mozes' penis gezien hebben. Zo maakte de Heer zich aan Mozes bekend: 'Ik ben de God van Abraham, Isaak en Jakob.'

Teken van dat bondgenootschap was de besnijdenis. Met de waarschuwing: 'Een mannelijk persoon van wie de voorhuid niet verwijderd is, moet uit de gemeenschap gestoten worden, omdat hij mijn verbond gebroken heeft' (Gen. 17:14). Zelfs het kind van je slaaf, een vreemdeling, moet besneden zijn. Maar Mozes verzuimt in het buitenland Gersom te besnijden. Ondoordacht gaat hij op reis. Tot de Heer hem de pas afsnijdt. Overrompend, gewelddadig, zodat hij wel denken moet: wat heb ik gedaan of verzuimd dat mij het leven kost? Een moeder weet wat het is om te bloeden. Sippora ziet het verband tussen dreigende dood en vloeiend bloed. Ze ziet een kans om bloed te laten vloeien, zodat haar man het er misschien levend vanaf brengt. Het stenen mes flitst en snijdt de voorhuid van Gersoms kleine geslachtsdeel af. En met het bloederig stukje huid raakt zij Mozes' kruis aan ('zijn voeten', als hij op zijn hurken zit). Ze zegt: 'Een bloedbruidegom ben je voor mij.' Kijk, het bloed van je zoon. Levensgevaarlijk om met jou getrouwd te zijn!

Jozef en Maria vergaten het niet de kleine prins te besnijden. Zo jong al moest Hij bloeden. Voor het leven van de bruid van later. Hij is ook mijn bloedbruidegom.

*Er moest bloed vloeien
voor het leven van de bruid*

Advent: opstaan en naar buiten gaan

TEKST: MAURITS OLDENHUIS, PREDIKANT TE BERGSCHENHOEK ///

Het is Advent vandaag: tijd van licht in donkere decemberdagen, van huiselijke warmte in Hollandse vrieskou. Maar wat betekent Advent voor je leven van elke dag, voor je wandelen met God?

Advent is een bijzondere tijd. Vier weken zijn het maar, de vier weken die voorafgaan aan Kerst. Niet zonder reden natuurlijk, want Advent is die tijd op de kerkelijke kalender die je wil laten verlangen en uitzien naar Jezus' komst op aarde. Daarbij mag je denken aan zijn geboorte in Bethlehem – Gods Zoon, 'geboren uit een vrouw en onderworpen aan de wet' (Gal. 4:4).

Altijd Advent Maar Advent wil je nadrukkelijk verder laten kijken. Die Jezus die werd geboren in een stal in Bethlehem verwachten wij opnieuw als redder uit de hemel om alles nieuw te maken (Fil. 3:20-21). Zijn rijk zal dan geen einde hebben. Advent is de tijd die je helpen wil om te blijven roepen en bidden samen met heel Gods kerk in de werkelijkheid van ons leven nu:

Maranata – amen, kom,
Heer Jezus (Opb. 22:20).
Advent maakt de tijd
waarin wij mensen nu
leven bijzonder, zelfs
spannend. Het is bijna
morgen. Het eerste licht
van Gods eeuwige dag
schijnt al. Het daagt al in
het oosten. Jezus Christus, het Licht,
is al in de wereld gekomen. Nu is het
wachten nog op het losbarsten van de

nieuwe dag als Hij verschijnt in zijn glorievolle luister. 'De nacht loopt ten einde, de dag nadert al,' schrijft Paulus dan ook in Romeinen 13:12. Zo typeert hij de tijd waarin jij en ik nu nog leven: als dat kritieke moment tussen licht en donker, het krieken van de dag, de dageraad van een nieuwe morgen. Advent in de gebruikelijke zin van het woord duurt maar vier weken, maar welbeschouwd duurt het dus veel langer. Advent is het leven nu. Sinds Pasen is het altijd Advent. Sinds Jezus op aarde was, leven wij mensen ons leven in het ochtendgloren van Gods nieuwe dag die onherroepelijk komen zal.

De Heer is nabij Ik hou wel van Advent. Midden in alle doemscenario's en rampenplannen die de ronde doen en waar je je als mens gemakkelijk door kunt laten ontmoedigen, krijg je nu een onversneden positief toekomstbeeld aangereikt. Gods nieuwe dag komt eraan en reken maar: het zal een stralende dag zijn – God zal wonen bij de mensen en er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht en geen pijn (Opb. 21:3-4).

Advent wil die verwachting levend houden en dat is maar goed ook. Midden in

alle beslommingen van het leven en de zorgen om het bestaan wil het niet altijd zo goed lukken met verlangen en verwachten. Advent wil je de overtuiging in het hart leggen dat het echt waar is wat Paulus zegt in Filippenzen 4:5: 'De Heer is nabij.' Dat schijn je niet alleen ruimtelijk te kunnen uitleggen, dus in de zin van: de Heer is dichtbij, naast mij, maar ook nabij in temporele zin: het duurt niet lang meer tot Hij komt. En nogmaals, dat besef spreekt niet vanzelf. Ik sta er niet zo veel bij stil. Ik ben er ook wel eens verlegen mee: want wat betekent het verwachten van Gods nieuwe wereld eigenlijk voor mijn leven nu?

Elk jaar is het vier weken Advent, maar als december voorbij is, ruim je de lichtjes en de kerstboom weer op en ga je over tot de orde van de dag. Wat blijft er dan over van Advent?

Nieuwe schepping De Engelse theoloog Tom Wright heeft hier mooie dingen over gezegd¹. Een van de dingen waar hij nadrukkelijk de aandacht voor wil vragen is dat christelijke hoop niet mag leiden tot wereldmijding of een vlucht uit de werkelijkheid waarin je nu leeft. De hoop die je als christen mag hebben, is gebaseerd op het leven en optreden van Gods eigen Zoon Jezus Christus. Hij is uit de dood opgestaan,

*'Advent maakt de tijd
waarin wij mensen
nu leven bijzonder,
zelfs spannend'*

Advent is opstaan en naar buiten gaan, de nieuwe dag begint al ///

Hij heeft de machten van het kwaad het zwijgen opgelegd. Dankzij Hem komt die nieuwe wereld van God er, zal God de hemel op aarde brengen en alle dingen nieuw maken (Opb. 21:5). Gods nieuwe wereld werpt zijn schaduw al vooruit, omdat Jezus uit de dood is opgestaan en onvergankelijk leven heeft doen oplichten (2Tim. 1:10).

De vraag waar Advent je bij wil brengen is deze: wil jij vandaag al leven in die nieuwe werkelijkheid, een nieuwe schepping zijn (vgl. 2Kor. 5:17) en leven in het licht van de nieuwe dag die komt? Advent is echt niet de tijd om even je dagelijkse beslommeringen te vergeten en al verlangend weg te dromen bij het nieuwe dat komt. Advent wil juist uitdagen en oproepen om die dagelijkse beslommeringen van jou met alles wat daarbij hoort met die nieuwe werkelijkheid, met Gods nieuwe wereld die komt, in verband te brengen. Of, zoals Paulus zegt: de nacht loopt ten einde, de dag nadert al – wat doe je

nog in bed, waarom zou je nog leven in de duisternis? Het is tijd om op te staan (Rom. 13:11) en te leven als kinderen van het licht en van de dag (1Tess. 5:4-5).

Naar buiten Advent wordt dan iets om te vieren: het licht van Gods eeuwigheid geeft een nieuwe glans aan je leven nu, het geeft het leven zin en samenhang.

*'Aan het begin
van een stralende
zomerdag trek je ook
geen skipak aan'*

Als God morgen terug komt, plant ik vandaag een boom, zoiets schijnt Maarten Luther eens gezegd te hebben. Maar je kunt ook gewoon je oor te luisteren leggen bij Jezus zelf. Bij Hem kom je het allemaal al tegen. 'Wie is die betrouwbare en verstandige dienaar die de heer heeft aangesteld over zijn huishouding om hun op tijd te eten te geven?' (Matt. 24:45)

De verwachting van Jezus' komst moet ertoe leiden dat je je huisgenoten te eten geeft, of dat je de boer op gaat met het talent dat jouw Heer je heeft toevertrouwd (Matt. 25:14-30); dat je de

hongerigen te eten geeft en de dorstigen te drinken, dat je de naakten kleedt en de zieken bezoekt (Matt. 25:31-46). Dat zijn allemaal dingen die je niet kunt doen als je in je bed blijft liggen en je nog eens omdraait in de allesverstikkende deken van egoïsme en zelfgerichtheid. Advent is opstaan en naar buiten gaan, de nieuwe dag begint al. Het begint ermee dat je in je kleding rekening houdt met de dag die komt. Aan het begin van een stralende zomerdag trek je ook geen skipak aan. Dus zegt Paulus: 'Omkleed u met de Heer Jezus Christus' (Rom. 13:14), innig meeleven dus, goedheid, bescheidenheid, zachtheid en geduld, en boven alles de band van de liefde (Kol. 3:12-15). Met deze kleding kun je voor de dag komen op deze eeuwige dag van God. Advent is opstaan en naar buiten gaan. Mensen, het wordt een stralende dag vandaag!

¹ Zie zijn boek *Surprised by Hope*, Nederlandse vertaling: *Verrast door hoop*. Franeker (Van Wijnen), 2010.)

*'en hij zal velen uit het volk van Israël tot de Heer, hun God, brengen.
Als bode zal hij voor God uit gaan met de geest en de kracht van Elia
om ouders met hun kinderen te verzoenen
en om zondaars tot rechtvaardigheid te brengen,
en zo zal hij het volk gereedmaken voor de Heer.'*
Lucas 1:16,17

Het volk gereedmaken voor de Heer

TEKST: JANNEKE BURGER EN HELEEN SYTSMA, REDACTEURS VAN DE REFORMATIE ///

Wat Johannes de Doper met Israël deed, kan Advent met ons doen. Zorg ervoor dat Kerst niet aanbreekt zonder dat je er in geestelijk opzicht op hebt voorbereid. Als je er echt klaar voor bent, maakt het kerstfeest je veel blijer en heb je er ook veel meer aan. Je kunt je op allerlei manieren voorbereiden; hieronder een aantal tips.

■ Mediteer erover dat je echt een redder nodig hebt. Kerst spreekt allereerst van oordeel, daarna van vreugde. Die blijdschap komt pas echt binnen als je goed tot je laat doordringen hoe nodig het was dat Christus kwam. De zondagse prediking in deze periode kan erbij helpen om dit element nog eens naar voren te halen. Thuis kun je er je Bijbellezingen op afstemmen. In de evangelische boekhandel en via internet kun je gemakkelijk aan leesroosters en ander materiaal komen.

■ Onderzoek jezelf eerlijk en oprecht. Advent is voor Kerst wat de veertigdagstijd is voor Pasen. 'Doorgrond mij, God, en ken mijn hart, peil mij, weet wat mij kwelt, zie of ik geen verkeerde weg ga, en leid mij over de weg die eeuwig is' (Ps. 139:23,24). Laat ieder hart zich gereedmaken voor de Heer door grote schoonmaak te houden.

■ Besteed echt tijd aan Bijbellezing, leer mooie teksten uit je hoofd of hang ze als kerstversiering in je huis. 'Is mijn woord niet als een vuur, (...) – spreekt de HEER' (Jer. 23:29). Warm je in deze periode van Advent aan dat vuur. Vonken van genade spatten ervan af.

*'Zorg ervoor dat Kerst niet
aanbreekt zonder dat je je er in
geestelijk opzicht op hebt voorbereid'*

■ Aanbid God! Juist muziek brengt een sfeer van aanbidding met zich mee. Er is veel kerstmuziek, ook veel christelijke muziek. Luister daarnaar, zing het samen en laat je hierin ook meenemen door het zingen op zondag, samen in de kerk. In je persoonlijke ontmoetingstijd met God kan muziek je helpen om een sfeer van meditatie op te roepen.

■ Zorg dat er in je huis en in je gezin, als God je dat gegeven heeft, een sfeer van vreugdevolle verwachting ontstaat die op God gericht is, vooral ook met het oog op kinderen als die er zijn.

Als jij echt enthousiast bent over Christus, dan zullen je kinderen dat ook zijn. Als jij van Kerst alleen een mooi feest kunt maken met kaarsjes, lekker eten en cadeautjes, hoe kun je dan bij je kinderen of bij anderen een verlangen wekken naar God? Gebruik al je verbeelding en je creativiteit om het geweldige van de Koning die komt zichtbaar te maken. Je kunt met het oog op de kinderen denken aan een Adventskalender met kerstliedjes en Bijbelteksten, aan een kerststal of aan veel teken- en knutselmateriaal dat gericht is op de christelijke viering van Kerst.

BESTUUR, VORMGEVER EN REDACTIE VAN DE REFORMATIE WENSEN U GEZEGENDE KERSTDAGEN.

Een mooi voorbeeld van een vrouw die klaar is om Jezus te ontvangen is Hanna, de profetes. Over haar staat in de Bijbel:

Er was daar ook een profetes, Hanna, de dochter van Fanuel, uit de stam Aser. Ze was hoogbejaard; vanaf haar huwbare leeftijd had ze zeven jaar met haar man geleefd, en ze was nu al vierentachtig jaar weduwe. Ze was altijd in de tempel, waar ze God dag en nacht diende met vasten en bidden. Op dat moment kwam ze naar hen toe, bracht hulde aan God en sprak over het kind met allen die uitzagen naar de bevrijding van Jeruzalem (Luc. 2:36-38).

Hanna was al erg lang weduwe. Op hoge leeftijd kwam ze nog steeds naar de tempel toe om te bidden en te

vasten. Waarom? Omdat ze verlangde naar de verlossing van Jeruzalem. Die verlossing hing af van de komst van een Verlosser, zoveel was haar wel duidelijk geworden uit het Oude Testament. Hanna's hele leven stond in dienst van het uitzien naar de verlossing, van het bidden om een verlosser voor Gods volk. Wat prachtig dat zij juist Jezus mag ontmoeten, wat een gebedsverhoring! Ze weet wie het is die daar in de armen ligt van Simeon, ze brengt God hulde en spreekt met iedereen over de Verlosser van Israël. Ze heeft het door! Van Hanna leer je overgave. Overgave leidt tot opmerkzaamheid en waakzaamheid. Hanna staat dus prachtig beeld voor wat Advent is: vasten en bidden om de komst van de Koning en zijn koninkrijk.

Een oude vrouw, waarschijnlijk Rembrandts moeder, Neeltgen Willemsdr van Zuytbroeck (gest. 1640), voorgesteld als de profetes Hanna. Rembrandt van Rijn, 1606 of 1607 - 1669. Bron: schilderijencollectie Rijksmuseum. ///

Er verschijnt zo ontzettend veel op het gebied van geloof, kerk en samenleving dat het handig is om van anderen te horen wat de moeite waard is om te lezen of eventueel zelfs aan te schaffen. Twee medewerkers van De Reformatie hebben hieronder een boekentip voor u. Ook u kunt een tip doorgeven aan de redactie, via redactie@dereformatie.nl.

Graan van God

TEKST: ROB VAN HOUWELINGEN, HOOGLERAAR NIEUWE TESTAMENT AAN DE TU IN KAMPEN ///

Klein-Azië, rond 100 na Chr. Een christelijke bisschop uit Antiochië, Ignatius, is op transport gesteld naar Rome. Daar zal hij de marteldood moeten ondergaan. Het is een flink konvooi: de geketende bisschop, zijn vrienden, en een aantal Romeinse soldaten. Onderweg passeren ze allerlei christelijke gemeenten, die gezantschappen sturen om de bisschop te bemoedigen. En Ignatius schrijft brieven terug. Om te bedanken, maar ook om te waarschuwen en om aanwijzingen te geven voor het kerkelijk leven ter plaatse.

Zeven van die brieven zijn bewaard gebleven. Ze vormen indringende, soms ronduit schokkende lectuur. Het vroege christendom was een bont geheel van kleine, bedreigde gemeenten, die zich in een vijandige omgeving moesten handhaven én organiseren. Vaak doet Ignatius ons aan Paulus denken, die andere vroegchristelijke martelaar, maar Ignatius is wat radicaler dan Paulus. Hij verlangt ernaar de marteldood te mogen ondergaan. Ignatius ziet het al voor zich: 'Graan van God ben ik en wilde beesten-tanden malen mij, zodat ik

zuiver brood van Christus blijven mag' (*Aan de Romeinen*, 4). Laat je verrassen door het gedachtegoed van een vroegchristelijke kerkleider en martelaar!

N.a.v. Ignatius van Antiochië, *Graan van God*, vertaald en toegelicht door Vincent Hunink. Utrecht (Kok), 2012. 96 pagina's, € 14,90.

Handboek Apologetiek

TEKST: MATTHIJS HAAK, PREDIKANT TE ROTTERDAM-DELFSHAVEN ///

Vijftien jaar was ik toen ik voor het eerst bewust aan iemand over m'n geloof in de Heer heb verteld. Die ervaring maakt dat je je nog meer gaat verwonderen over wie de Heer is. Maar op welke manier kun je nu goed over Christus spreken? Hoe ontdek je de mogelijkheden die je daarvoor hebt? In dit boek gaat de auteur op heel veel verschillende manieren op dit soort vragen in. Het boek is veelzijdig: praktisch(e tips) én diepgravend, dicht bij de Bijbel terwijl de postmoderne werkelijkheid van vandaag nooit ver weg is, goed

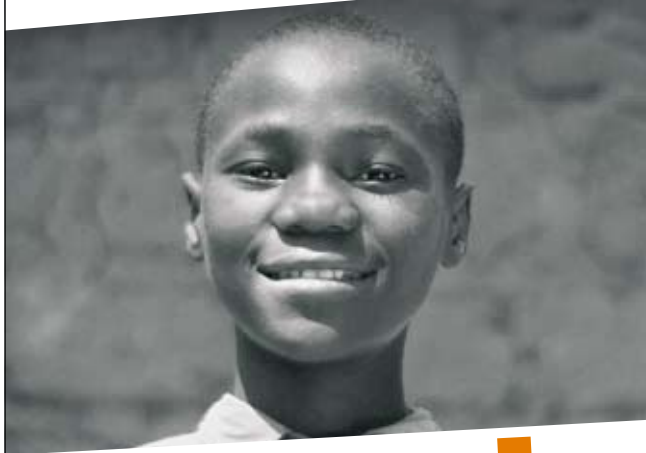
voor persoonlijk gebruik maar ook een prima onderwerp voor een Bijbelstudiegroep. McGrath vergelijkt de positie van de apologet met die van Johannes de Doper, de wegbereider van Christus. Je kunt iemand niet laten geloven maar je kunt wel vooroordelen bespreken of mogelijk zelfs wegnemen. Je kunt iemand Jezus niet geven maar wel aansluiten bij wat God de ander al gaf aan hoop, rechtvaardigheidsgevoel of schoonheid. Bij apologeten denken we al gauw aan de vroege kerk of aan mensen als C.S. Lewis. In het ontkerstende

klimaat van Nederland moeten we de profeet uit antwoord 32 van de Heidelbergse Catechismus ook maar eens als apologet opvatten.

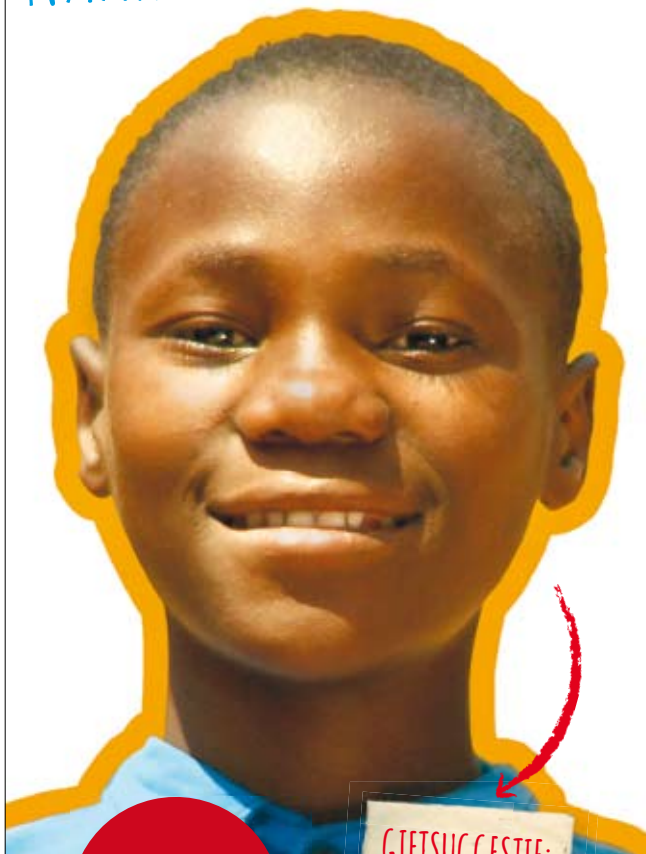
N.a.v. Alister McGrath, *Handboek apologetiek. Communicatie van het christelijk geloof*. Zoetermeer (Boekencentrum), 2012. 224 pagina's, € 21,50.

VAN **onzekerheid...**

NAAR **kracht**

Geef voor
Groei

GIFTSUGGESTIE:

medicijnen €15,-

Giro 1599333
redeenkind.nl

 Red een Kind

**"Laat me u vertellen
hoe ik tot geloof kwam"**

www.transworldradio.nl/getuigenissen
of bezoek TWR met uw groep
T (0342) 47 84 32 ING 77 23 42

trans world radio

laat het Evangelie overal horen

Steun Aix !
De gereformeerde Faculté Jean Calvin in Aix-en-Provence traint christenen uit de hele Franstalige wereld voor het werk in Gods koninkrijk als predikant, theologisch onderwijzer of evangelist. Men is volledig afhankelijk van giften.
FACULTE JEAN CALVIN
Institut de Théologie Protestante et Evangélique

  info@kampen-aixenprovence.nl
kampen-aixenprovence.nl
Bankrek. 38.49.90.630
stichting KAMPEN AIX-EN-PROVENCE

Jezus voor ogen

Marleen Hengelaar-Rookmaaker (red.)

Op zoek naar handvatten om de veertig-dagentijd te vieren? Probeer het dan eens niet alleen met woorden, maar ook met beelden. In dit boek vind je voor elke dag een prachtig kunstwerk en een tekst die het beschrijft en zoekt naar de betekenis. Met handleiding voor groeps gesprekken.

176 p., €16,90

Buijten & Schipperheijn Motief

www.buijten.nl – in de boekwinkel

STUDIEDAG ROND HET KERKELIJK JAAR

D.V. op 19 januari 2013 zal in Apeldoorn een studiedag plaatsvinden rond het kerkelijk jaar. De directe aanleiding voor deze dag is de publicatie van een boek rond dit onderwerp door ds. Harrie de Hullu, voorzitter van deputaten Kerkmuziek en Liturgie (zie De Reformatie van 30 nov. jl., pag. 92). Daarnaast is er een toenemende belangstelling voor het kerkelijk jaar in de kleine gereformeerde kerken en ook daarom is een dag als deze van belang. Informatie over deze studiedag kunt u opvragen via liturgie@gkv.nl.

JEUGDLEIDERSCONFERENTIE

Op 18 en 19 januari 2013 wordt de jaarlijkse jeugdleidersconferentie gehouden. Op de website www.jeugdleidersconferentie.nl kun je daar alle informatie over vinden. We denken dat de sprekers, de muziek, de workshops en alles wat er deze conferentie gaat gebeuren je zullen stimuleren en motiveren in je relatie met God en met de jongeren die God in je leven heeft geplaatst.

ZENDTIJD VOOR KERKEN ROND KERST

Op zondag 23 december kunt u kijken en luisteren naar bekende kerstmuziek in een nieuw jasje. In een speciale uitzending zingt het koor Gospel Boulevard onder leiding van André Bijleveld een groot aantal 'nieuwe oude liederen'. Tussendoor gaat René Erwich in gesprek met een groep mensen van de Baptistengemeente in Amersfoort over de betekenis van Kerst in 2012. Zendtijd voor Kerken zendt dit uit op zondag 23 december 2012 om 11.30 uur

via Nederland 2. Op 25 december zendt Zendtijd voor Kerken om 08.05 uur op Nederland 2 'Kerst vol verwachting' uit met de gospelband Sela uit. Samen zingen en God de eer geven die Hem toekomt! – zo omschrijft zangeres Kinga Bán van de Nederlandse christelijke muziekformatie Sela het doel van dit kerstconcert. Tot slot kunt u op tweede Kerstdag om 11:05 afstemmen op Nederland 2 voor de uitzending Kerst met Gospel Boulevard.

ONTMOETINGS-DAG MET WINTERLEZING (GKV-NGK)

Christennetwerk GMV organiseert op 17 jan. a.s. in Harderwijk een ontmoetingsdag voor predikanten uit de GKV en de NGK. Behalve ontmoeting en nadere kennismaking willen we samen luisteren naar en reageren op het referaat De bezielende generatie van Els van Dijk, directeur van de EH en auteur van het boek *De hunkerende generatie*. Meer informatie over deze ontmoetingsdag en aanmelden: ga naar www.cgmvm.nl onder agenda.

THEOLOGIE VOOR IEDEREEN BIJ AKZ+

AKZ+ is een samenwerkingsverband tussen Apeldoorn (TU CGK), Kampen (TU GKV) en Zwolle (GH); samenwerking in de theologie om de praktijk te dienen! De volgende colleges worden dit voorjaar gegeven voor gemeenteleden die op deze fronten actief zijn, maar ook voor iedereen die geïnteresseerd in theologie: Leren van Gods wereldwijde kerk. Hoe kunnen we groeien als we ook met niet-westerse christenen ons geloof delen? Gouda, vanaf 17 januari.

- Bonhoeffer: profeet van de 21e eeuw. Met medewerking van prof. G.C. den Hertog en prof. B. Kamphuis. Zwolle, vanaf 6 februari, Gouda vanaf 4 april.

- Verzoening in het pastoraat. Colleges van theoloog en therapeut. Gouda, vanaf 6 februari.
- Vreemdelingschap en de Vroege Kerk. Hoe kunnen we in deze postchristelijke tijd leren van de vroege christenen? Apeldoorn, vanaf 11 februari.
- Verzoening en wet in christendom en islam. Colleges van vier verschillende theologen en islamkenners. Samen met Evangelie en Moslims.
- Training contextueel en narratief pastoraat. Wegens succes herhaald: voor mensen die in het pastoraat actief zijn. Zwolle, vanaf 28 maart.

Meer informatie en mogelijkheid tot aanmelden vind u op www.akzplus.nl.

UIT DE KERKEN

Jubileum:

Almelo 6 december vijftienvintig jaar predikant: ds. W.F. Wisselink (1957).

Overleden:

Nijkerk 24 november ds. Marinus Heemskerk (geboren 3 december 1936). Predikant te Zevenbergen (1964), Meppel (1967), Bussum (1975), Hoogezand-Sappemeer (1979) en Rozenburg (1995). Met emeritaat: 2002.

Aangenomen:

Naar **Zwolle-Centrum**: J.R. Douma te Haarlem. Naar **Monster**: W.B. van der Wal te Oosterwolde, die bedankte voor Ureterp.

Beroepen:

Te **Barneveld-Voorthuizen** als docent aan het gereformeerd seminarie ERSU te Kiev, Oekraïne: H.H. van Alten te Pretoria.

Hardenberg-Balder: Met ingang van 1 jan. 2013 zal ds. A.H. Verbree zijn ambtstaken weer voor honderd procent gaan vervullen.